

Jarosław MARCINIAK*

Umorzenie postępowania karnego na podstawie art. 59a k.k. – wybrane zagadnienia

Institucja umorzenia postępowania karnego na podstawie art. 59a k.k. jest nowym instrumentem prawnym, wprowadzonym do kodeksu karnego Ustawą o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw¹. Znajduje ona zastosowanie do sprawców przestępstw popełnionych po dniu 1 lipca 2015 r.

Omawiana instytucja ma na celu umorzenie postępowania karnego w przypadku gdy sprawca pojedna się z pokrzywdzonym oraz naprawi szkodę wyrządzoną przestępstwem lub zadośćuczyni wyrządzonej krzywdzie. Decydującą rolę w praktycznym zastosowaniu nowej regulacji odgrywa wola samego pokrzywdzonego co do losów postępowania karnego².

W literaturze prawa karnego omawiana instytucja nazywana jest umorzeniem kompensacyjnym³, restytucyjnym⁴, konsensualnym⁵, wnioskowym⁶, pojednawczym⁷ czy też mediacyjnym⁸. Stanowi ona wyraz koncepcji sprawied-

---

* Katedra Prawa Karnego, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego, e-mail: jar-mar@wp.pl

¹ Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2013 r., poz. 1247.

² Zob. Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw, druk sejmowy 870, Sejm VII kadencji.

³ Ł. Chojniak, *Umorzenie restytucyjne – odpowiedź na zjawisko nadmiernej kryminalizacji i penalizacji?*, [w:] *Granice kryminalizacji i penalizacji*, red. S. Pikulski, M. Romańczuk-Grądzka, Olsztyn 2013, s. 609–617; R. Koper, *Warunki umorzenia postępowania w trybie art. 59a k.k.*, „Ius Novum” 2014, nr 3, s. 11–25. Publikacje podawane za: A. Lach, *Umorzenie postępowania karnego na podstawie art. 59a k.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 1–2, s. 137.

⁴ M. Królikowski, K. Szczucki, *Kodeks karny Część ogólna, t. 2: Komentarz*, Warszawa 2015, s. 236; Ł. Chojniak, *op. cit.*, s. 609–617; zob. Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 2393; R.A. Stefański, *Umorzenie restytucyjne – odstępstwa od zasady legalizmu*, [w:] *Zasada legalizmu w procesie karnym*, red. B. Dudzik, J. Kosowski, I. Nowikowski, t. 1, Lublin 2015, s. 423.

⁵ A. Jezusek, *Tzw. umorzenie konsensualne – węzłowe problemy wiążące się z wykładnią art. 59z k.k.*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2014, z. 4, s. 95.

⁶ A. Lach, *op. cit.*, s. 137.

⁷ A. Sakowicz, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Legalis 2015.

⁸ P. Hofmański, L.K. Paprzycki, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, LEX 2014.

liwości naprawczej, postulującej konieczność naprawienia i zadośćuczynienia przez sprawcę przestępstwa wszystkim szkodom i krzywdom wyrządzonym czynem zabronionym. Wprowadzenie do kodeksu karnego przepisu art. 59a, miało także na celu usprawnienie i skrócenie postępowania karnego oraz ograniczenie ogólnej liczby spraw kierowanych do sądów, co w praktyce, skutkowało będzie zmniejszeniem liczby osób skazanych.

Jak wskazuje się w literaturze, centralnym punktem idei sprawiedliwości naprawczej jest usytuowanie w miejsce konfliktu wywołanego przestępstwem, jego rozwiązania przez strony, które przez dyskurs lub mediację mają osiągnąć pojednanie⁹.

Instytucja umorzenia postępowania karnego na podstawie art. 59a k.k., spełnia przede wszystkim cele kompensacyjne w procesie karnym. Kompensacyjna funkcja odpowiedzialności karnej jest związana ze zmianą w zakresie filozofii karania, która nakazuje uwzględniać interes pokrzywdzonego, w tym zapewnienie mu naprawienia szkody wyrządzonej przez sprawcę przestępstwa¹⁰.

Od początku obowiązywania art. 59a k.k. pojawiło się wiele wątpliwości, poczynając od charakteru umorzenia kompensacyjnego, miejsca umieszczenia regulacji, konkurencji z instytucją warunkowego umorzenia postępowania, aż po niektóre zagadnienia związane z jego stosowaniem.

Problematyka poruszana w niniejszym opracowaniu koncentruje się na praktycznych aspektach zastosowania art. 59a k.k., stanowi próbę odpowiedzi na kluczowe pytania co do interpretacji warunków ustawowych umorzenia kompensacyjnego.

Analizę treści przepisu art. 59a k.k., należy poprzedzić jego przytoczeniem:

„Art. 59a § 1. Jeżeli przed rozpoczęciem przewodu sądowego w pierwszej instancji sprawca, który nie był uprzednio skazany za przestępstwo umyślne z użyciem przemocy, pojednał się z pokrzywdzonym, w szczególności w wyniku mediacji, i naprawił szkodę lub zadośćuczynił wyrządzonej krzywdzie, umarza się, na wniosek pokrzywdzonego, postępowanie karne o występki zagrożony karą nieprzekraczającą 3 lat pozbawienia wolności, a także o występki przeciwko mieniu zagrożony karą nieprzekraczającą 5 lat pozbawienia wolności, jak również o występki określony w art. 157 § 1.

§ 2. Jeżeli czyn został popełniony na szkodę więcej niż jednego pokrzywdzonego, warunkiem zastosowania § 1 jest pojednanie się, naprawienie przez sprawcę szkody oraz zadośćuczynienie za wyrządzoną krzywdę w stosunku do wszystkich pokrzywdzonych.

---

⁹ I. Bondarczuk, *Wpływ koncepcji sprawiedliwości naprawczej na realizację zasady rzetelnego procesu w polskim ustawodawstwie karnym*, [w:] *Z problematyki funkcji procesu karnego*, red. T. Grzegorzczak, J. Izydoreczak, R. Olszewski, Warszawa 2013, s. 624; R. Koper, *Istota i charakter prawny regulacji określonej w art. 59a k.k.*, „Przebieg Sądowy” 2015, nr 1, s. 94–95; I. Sepiolo, *Pojednanie pokrzywdzonego ze sprawcą jako podstawa do umorzenia postępowania w świetle projektu Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2013, z. 2, s. 114–115.

¹⁰ Zob. też: B. Wójcicka, *W kwestii orzekania obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę na podstawie art. 46 k.k.*, [w:] *Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa profesora Janusza Tylmana*, red. T. Grzegorzczak, Warszawa 2011, s. 589–590; R.A. Stefański, *op. cit.*, s. 424–425.

§ 3. Przepisu § 1 nie stosuje się, jeżeli zachodzi szczególna okoliczność uzasadniająca, że umorzenie postępowania byłoby sprzeczne z potrzebą realizacji celów kary”.

W przepisie art. 59a k.k. wyróżnić należy przesłanki pozytywne oraz negatywne stosowania umorzenia kompensacyjnego. Do pozytywnych warunków zaliczyć można:

1) brak uprzedniego skazania sprawcy za przestępstwo umyślne z użyciem przemocy,

2) pojednanie sprawcy z pokrzywdzonym,

3) naprawienie przez sprawcę szkody lub zadośćuczynienie wyrządzonej krzywdzie,

4) złożenie przez pokrzywdzonego wniosku o umorzenie postępowania,

5) umorzeniu ulegają występki zagrożone karą nieprzekraczającą 3 lat pozbawienia wolności, występki przeciwko mieniu zagrożone karą nieprzekraczającą 5 lat pozbawienia wolności oraz występki określony w art. 157 § 1 k.k. (średnie uszkodzenie ciała).

Warunkiem negatywnym wyłączającym umorzenie kompensacyjne, określonym w art. 59a § 3 k.k., jest wystąpienie „szczególnej okoliczności” uzasadniającej ocenę, że umorzenie postępowania byłoby sprzeczne z potrzebą realizacji celów kary.

Odnosząc się do pierwszego z wymienionych pozytywnych warunków stosowania umorzenia kompensacyjnego, odpowiedzieć należy na następujące pytania:

– Czy brak uprzedniego skazania należy rozumieć jako brak prawomocnego wyroku skazującego, czy też możliwe jest umorzenie postępowania w wypadku skazania sprawcy wyrokiem nieprawomocnym? oraz

– Czy brak uprzedniego skazania za przestępstwo umyślne z użyciem przemocy należy rozumieć jako każde przestępstwo popełnione faktycznie z użyciem przemocy, choćby przemoc nie należała do jego znamion, czy też jedynie te czyny zabronione, które zawierają przemoc w swoich znamionach?

Odpowiedzi na pytanie, czy brak uprzedniego skazania należy rozumieć jako brak prawomocnego wyroku skazującego, czy też możliwe jest umorzenie postępowania w wypadku skazania sprawcy wyrokiem nieprawomocnym, udziela m.in. A. Jezusek. Autor wskazuje, iż wyrażenie „uprzednio skazany” oznacza, że czyn musi być prawomocnie osądzony, bowiem do momentu uprawomocnienia się wyroku osobę, wobec której toczy się postępowanie karne, uważa się za oskarżonego, nie zaś skazanego¹¹.

Podobnego zdania jest A. Lach, który twierdzi, iż zgodnie z zasadą domniemania niewinności branie pod uwagę wyroków nieprawomocnych oznaczałoby negatywne konsekwencje wobec osoby, która ma być uznawana za niewinną także w wymiarze zewnętrznym. Może się zdarzyć sytuacja, kiedy osoba skazana nieprawomocnym wyrokiem zostanie następnie przez sąd odwoław-

¹¹ A. Jezusek, *op. cit.*, s. 105; zob. też Wyrok SN z dnia 30 lipca 2007 r., sygn. II KK 168/07, Legalis nr 95417.

czy uniewinniona. W związku z powyższymi argumentami, zdaniem Lacha, na przeszkodzie zastosowania umorzenia wnioskowego stoi tylko prawomocny wyrok skazujący¹².

Odmiennego zdania jest M. Budyn-Kulik, która wskazuje, iż znaczenie ma sam fakt skazania, które nie musi być prawomocne¹³.

Podzielając argumentację Jezuska i Lacha, mając na uwadze zasadę domniemania niewinności, zgodnie z którą oskarżonego uważa się za niewinnego, dopóki wina jego nie zostanie udowodniona i stwierdzona prawomocnym wyrokiem, przyjąć należy, iż jedynie prawomocny wyrok skazujący dyskwalifikuje możliwość skorzystania przez sprawcę z dobrodziejstwa umorzenia kompensacyjnego. Interpretacja przeciwna działająca na niekorzyść oskarżonego, wydaje się nieuzasadniona także w świetle wypracowanego na tle art. 66 § 1 k.k. orzecznictwa¹⁴. W przepisie art. 66 § 1 k.k. ustawodawca przewidział przesłankę „niekaralności za przestępstwo umyślne” jako konieczny element warunkowego umorzenia postępowania karnego. Przesłanka niekaralności za przestępstwo umyślne dotyczy zdaniem SN tylko prawomocnych skazań, które miały miejsce do dnia orzekania w przedmiocie warunkowego umorzenia postępowania karnego¹⁵.

Orzeczenie powyższe znajduje zastosowanie także do umorzenia kompensacyjnego. Jeżeli zatem sprawca został uprzednio skazany za przestępstwo umyślne z użyciem przemocy, ale na dzień rozstrzygnięcia wniosku o umorzenie postępowania wyrok ten nie był prawomocny, nic nie stoi na przeszkodzie umorzeniu w trybie art. 59a k.k. Jeżeli natomiast sprawca został skazany za popełnienie przestępstwa umyślnego z użyciem przemocy i wyrok stał się prawomocny przed rozstrzygnięciem wniosku z art. 59a k.k., to nie jest możliwe umorzenie konsensualne.

Warunkiem umorzenia kompensacyjnego jest brak uprzedniego skazania sprawcy za przestępstwo umyślne z użyciem przemocy. Wykładnia zwrotu „przestępstwo z użyciem przemocy” zmierza w dwóch kierunkach. Pierwszy wskazuje, że ustawodawcy chodzi o każdy czyn popełniony faktycznie z użyciem przemocy, drugi ujmuje przemoc jako znamię danego typu rodzajowego przestępstwa.

Budyn-Kulik wskazuje, że chodzi o każde przestępstwo faktycznie popełnione z użyciem przemocy, choćby nie należała ona do znamion czynu zabronionego¹⁶. Podobnego zdania są R.A. Stefański¹⁷ oraz J. Majewski¹⁸.

¹² A. Lach, *op. cit.*, s. 139.

¹³ M. Budyn-Kulik, Komentarz do art. 59(a) Kodeksu karnego, LEX 2015, teza 10.

¹⁴ Zob. Wyrok SN z dnia 1 października 2010 r., sygn. II KK 141/10, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Karna i Wojskowa” 2010, nr 11, poz. 102.

¹⁵ Zob. też: P. Hofmański, L.K. Paprzycki, *Kodeks karny Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2014, s. 420.

¹⁶ M. Budyn-Kulik, *op. cit.*, teza 9.

¹⁷ R.A. Stefański, *op. cit.*, s. 434–435.

¹⁸ J. Majewski, *Umorzenie postępowania karnego w trybie art. 59a k.k. a działania obrońcy*, [w:] *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym po 1 lipca 2015 r. Przewodnik po zmianach*, red. P. Wiśniński, Warszawa 2015, s. 178.

Drugi kierunek wykładni reprezentuje Jezusek, twierdząc, że ustawodawca posłużył się w treści art. 59a k.k. określeniem „przestępstwa z użyciem przemocy”, a nie „przestępstwa popełnione z użyciem przemocy”. Zdaniem autora ustawodawca wskazał w ten sposób na dwie kategorie rodzajowe przestępstw, do których znamion należy użycie przemocy, nie zaś na sposób działania, który mógłby dotyczyć jakiegokolwiek przestępstwa¹⁹.

Wydaje się trafna druga z wymienionych koncepcji, zgodnie z którą możliwe jest umorzenie postępowania w wypadku uprzedniego skazania za przestępstwo popełnione z użyciem przemocy, jeżeli przemoc należy do jego ustawowych znamion. Odmienna wykładnia omawianego przepisu byłaby wykładnią na niekorzyść oskarżonego, skutkującą znacznym zawężeniem granic stosowania przepisu art. 59a k.k.

Kolejnym warunkiem umorzenia kompensacyjnego jest pojednanie się sprawcy z pokrzywdzonym. Ustawodawca nie wskazał sposobów pojednania się stron konfliktu, poza przykładowym odwołaniem się do mediacji. Uznać należy, iż pojednanie jako zdarzenie faktyczne, rodzące skutki w sferze prawnokarnej, możliwe jest w każdej formie mającej postać konsensusu, np. ustnego porozumienia się sprawcy z pokrzywdzonym, pisemnego przeproszenia pokrzywdzonego, pisemnej ugody itd.

Celowe jest wskazanie, czy śmierć pokrzywdzonego po popełnieniu przestępstwa wyklucza możliwość umorzenia kompensacyjnego. Na gruncie orzecznictwa do art. 66 k.k. wypracowany został pogląd, iż sprawa może w takiej sytuacji pojednać się z osobą najbliższą do pokrzywdzonego²⁰. Stanowisko to spotkało się z krytyką T. Koziola²¹.

Przyjąć należy, iż sprawca może pojednać się z osobą najbliższą dla pokrzywdzonego w przypadku jego śmierci po popełnieniu występku opisanego treścią art. 59a k.k. Podobnego zdania jest Majewski²².

Pojednanie się sprawcy z pokrzywdzonym jako warunek umorzenia postępowania winno nastąpić przed rozpoczęciem przewodu sądowego, a więc przed związłym przedstawieniem przez oskarżyciela zarzutów oskarżenia.

Warto odnieść się do problemu, czy możliwe jest stosowanie umorzenia kompensacyjnego wobec kilku sprawców współdziałających w popełnieniu przestępstwa. Możliwe są dwa rozwiązania:

- każdy ze sprawców winien pojednać się z pokrzywdzonym i naprawić szkodę lub zadośćuczynić krzywdzie;
- wystarczy, że tylko jeden z kilku sprawców współdziałających w popełnieniu przestępstwa pojedna się z pokrzywdzonym i naprawi szkodę (zadośćuczyni krzywdzie).

¹⁹ A. Jezusek, *op. cit.*, s. 103–104.

²⁰ Uchwała SN z dnia 30 września 2003 r., sygn. I KZP 19/03, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Karna i Wojskowa” 2003, nr 9–10, poz. 78.

²¹ T. Koziol, *Glosa do uchwały SN z dnia 30 września 2003 r., I KZP 19/2003*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 7, s. 125.

²² J. Majewski, *op. cit.*, s. 173.

Zdaniem Lacha umorzenie restytucyjne jest podzielne podmiotowo, a więc może być zastosowane tylko względem tych sprawców, którzy naprawili szkodę i zadośćuczynili krzywdzie²³. Pogląd ten podzielają M. Królikowski i K. Szczucki²⁴.

Powyższe stanowisko zasługuje na akceptację jako zgodne z wykładnią celowościową przepisu art. 59a k.k., w którym ustawodawca przyznał prymat woli pokrzywdzonego co do umorzenia postępowania wobec konkretnego sprawcy, z którym pokrzywdzony się pojednał i który naprawił wyrządzone mu zło.

Kolejny warunek pozytywny umorzenia postępowania to naprawienie przez sprawcę szkody lub zadośćuczynienie wyrządzonej krzywdzie. Rodzą się w tym miejscu pytania:

– Czy sprawca winien jednocześnie naprawić szkodę i zadośćuczynić krzywdzie?

– Czy sprawca winien naprawić całość szkody (krzywdy), czy też wystarczy naprawienie części szkody (krzywdy)?

– Czy jest możliwe umorzenie postępowania w przypadku, kiedy sprawca swoim działaniem jedynie naraził na naruszenie dobra prawnego pokrzywdzonego?

Odpowiadając na pytanie, czy sprawca winien jednocześnie naprawić szkodę i zadośćuczynić krzywdzie, zauważyć należy, że ustawodawca w przepisie art. 59a § 1 k.k. posłużył się alternatywą rozłączną „lub”, wskazując, iż sprawca winien naprawić szkodę lub zadośćuczynić krzywdzie pokrzywdzonego. Dopuszczalna jest zatem interpretacja, iż w wypadku zaistnienia po stronie pokrzywdzonego obu wymienionych uszczerbków dla uwzględnienia wniosku pokrzywdzonego o umorzenie postępowania wystarczające jest alternatywne zaspokojenie jego roszczeń – albo naprawienie szkody, albo zadośćuczynienie krzywdzie. Pogląd taki prezentuje m.in. Majewski²⁵.

Powyższa interpretacja ulega osłabieniu wobec treści przepisu art. 59a § 2 k.k. Przewidziano w nim sytuację, kiedy czyn został popełniony na szkodę więcej niż jednego pokrzywdzonego. Warunkiem zastosowania instytucji umorzenia kompensacyjnego jest wtedy pojednanie się, naprawienie szkody oraz zadośćuczynienie za wyrządzoną krzywdę w stosunku do wszystkich pokrzywdzonych. Ustawodawca uznał zatem, iż niezbędnym warunkiem umorzenia postępowania w takiej sytuacji jest jednoczesne naprawienie szkód oraz zadośćuczynienie przez sprawcę wyrządzonym krzywdom.

Zachodzi zatem sprzeczność pomiędzy § 1 i § 2 z punktu widzenia konieczności naprawy szkody oraz zadośćuczynienia krzywdzie wobec jednego i więcej niż jednego pokrzywdzonego.

Przyjmując, iż powyższa odmienna regulacja konieczności naprawienia uszczerbku wyrządzonego przestępstwem była w rozumieniu racjonalnego ustawodawcy zamierzona, wydaje się zasadne przyjęcie, iż:

²³ A. Lach, *op. cit.*, s. 145–146.

²⁴ M. Królikowski, K. Szczucki, *op. cit.*, s. 238.

²⁵ J. Majewski, *op. cit.*, s. 174.

– w sytuacji obecności jednego pokrzywdzonego przestępstwem wystarczające dla umorzenia postępowania będzie alternatywne naprawienie szkody lub zadośćuczynienie krzywdzie;

– w sytuacji obecności więcej niż jednego pokrzywdzonego sprawca będzie zmuszony naprawić szkody oraz zadośćuczynić za wyrządzone krzywdy wszystkim pokrzywdzonym.

Wykładnia ta zgodna jest z celami wprowadzenia art. 59a do Kodeksu karnego, jakimi były usprawnienie i skrócenie postępowania karnego, ograniczenie ogólnej liczby spraw kierowanych do sądów oraz uznanie prymatu woli samego pokrzywdzonego co do losów postępowania.

Wydaje się, że surowsze wymogi umorzenia postępowania w wypadku istnienia więcej niż jednego pokrzywdzonego uzasadnione będą także charakterem czynu sprawcy, który z uwagi na pokrzywdzenie większej liczby osób winien być traktowany surowiej niżli sprawca naruszający dobra prawne jednego pokrzywdzonego.

Odmiennego zdania jest Jezusek. Autor wskazuje, że wykładnia polegająca na przyjęciu, że w sytuacji obecności jednego pokrzywdzonego wystarczające dla umorzenia postępowania będzie alternatywne naprawienie szkody lub zadośćuczynienie krzywdzie, jest niespójna z założeniem leżącym u podstaw instytucji umorzenia kompensacyjnego. Jezusek wskazuje ponadto, iż w art. 59a §2 k.k. ustawodawca, formułując przesłanki umorzenia postępowania w przypadku więcej niż jednego pokrzywdzonego, posłużył się spójnikiem koniunkcji, a racjonalny ustawodawca w dwóch kolejnych paragrafach nie posługuje się różnymi spójnikami w celu wyrażenia tej samej treści²⁶.

Ustawodawca jako warunek umorzenia postępowania wskazał złożenie przez pokrzywdzonego wniosku o umorzenie. W przypadku obecności więcej niż jednego pokrzywdzonego – art. 59a § 2 k.k. – takiego wymogu prawodawca literalnie nie przewidział.

Zdaniem Jezuska wystarczający jest w takiej sytuacji wniosek o umorzenie postępowania złożony tylko przez jednego z pokrzywdzonych. Zdaniem autora gdyby umorzenie postępowania było wątpliwe ze względu na sprzeciw niektórych pokrzywdzonych, pozostaje wentyl bezpieczeństwa w postaci szczególnej okoliczności uzasadniającej, że umorzenie postępowania byłoby sprzeczne z potrzebą realizacji celów kary²⁷. Podobnego zdania jest Majewski²⁸.

M. Budyn-Kulik wskazuje, że nie jest jasne, czy w przypadku gdy istnieje wielu pokrzywdzonych, wystarczy, że z wnioskiem wystąpi tylko jeden z nich, oraz czy pozostali muszą wyrazić na to zgodę, a także czy wyrażony wprost brak zgody jednego z nich uniemożliwia zastosowanie tej instytucji²⁹.

Odpowiedzi na powyższe pytanie udziela P. Hofmański, wskazując, że w wypadku wielości pokrzywdzonych konieczny jest wyraźny przejaw woli wszyst-

²⁶ A. Jezusek, *op. cit.*, s. 112.

²⁷ *Ibidem*, s. 116.

²⁸ J. Majewski, *op. cit.*, s. 176.

²⁹ M. Budyn-Kulik, *op. cit.*, teza 13.

kich pokrzywdzonych. Wyrażenie woli może polegać, zdaniem autora, na złożeniu odrębnych wniosków lub przyłączeniu się do wniosku już złożonego. Hofmański jest zdania, że nie można uznać za wystarczające wyrażenia przez pokrzywdzonego zgody na umorzenie postępowania ani tym bardziej braku jego sprzeciwu³⁰.

Trafny wydaje się pogląd Hofmańskiego. Za wykładnią przepisu polegającą na konieczności złożenia przez wszystkich pokrzywdzonych odrębnych wniosków lub przyłączeniu się do wniosku złożonego przez jednego z nich przemawia następująca okoliczność. Warunkiem umorzenia konsensualnego w przypadku obecności więcej niż jednego pokrzywdzonego jest konieczność naprawienia szkód oraz zadośćuczynienia krzywdom wszystkim pokrzywdzonym. Organ rozstrzygający wniosek o umorzenie postępowania musi mieć ponadto pewność, iż doszło do pojednania się sprawcy ze wszystkimi pokrzywdzonymi. Spełnienie obu tych przesłanek potwierdzone być musi przez samych pokrzywdzonych w odpowiedniej formie (ustnie lub pisemnie), np. w wyniku mediacji. Jeżeli zatem jeden z pokrzywdzonych wystąpi z wnioskiem o umorzenie postępowania w trybie art. 59a k.k., to warunkiem jego uwzględnienia jest co najmniej przyłączenie się do wniosku przez pozostałych pokrzywdzonych.

Wykładni wymaga, czy sprawca winien naprawić całość szkody (zadośćuczynić krzywdzie), czy też wystarczy naprawienie części szkody (krzywdy).

Budyn-Kulik jest zdania, że zarówno wysokość naprawienia szkody, jak i rodzaj zadośćuczynienia nie muszą obiektywnie odpowiadać wartości wyrządzonej szkody czy krzywdy. Zależy to od subiektywnej oceny pokrzywdzonego³¹.

Jezusek wskazuje, że wobec braku zaznaczenia w art. 59a k.k. możliwości dokonania kompensacji jedynie w części warunkiem umorzenia postępowania jest naprawa szkody / zadośćuczynienie krzywdzie w całości. Autor dodatkowo uzasadnia swoje stanowisko tym, że art. 59a k.k. realizuje przede wszystkim funkcję kompensacyjną³².

Podobnego zdania jest A. Pilch. Autorka wskazuje, że roszczenia odszkodowawcze pokrzywdzonego winny być wyczerpane w całości, a wyrządzona mu krzywda zaspokojona na właściwym poziomie³³.

Królikowski i Szczucki podają, że tylko pełne naprawienie szkody i zadośćuczynienie krzywdzie w całości są warunkiem umorzenia kompensacyjnego. Pełne naprawienie szkody autorzy rozumieją jako rekompensatę w zakresie *damnum emergens* oraz *lucrum cessans*, dodając, że zakres obowiązku sprawcy ulega zmniejszeniu, jeżeli do powstania szkody przyczynił się także pokrzywdzony³⁴.

Trafny wydaje się pogląd Budyn-Kulik. Zauważyć należy, iż pokrzywdzony, podejmując decyzję o wystąpieniu z wnioskiem o umorzenie postępowania,

³⁰ P. Hofmański, L.K. Paprzycki, Komentarz do art. 59(a) Kodeksu karnego, LEX 2015, teza 4.

³¹ M. Budyn-Kulik, *op. cit.*, teza 11.

³² A. Jezusek, *op. cit.*, s. 111–112.

³³ A. Pilch, *Umorzenie kompensacyjne w trybie art. 59a k.k. – wybrane zagadnienia*, „Palestra” 2015, nr 7–8, s. 60; *eadem*, *Umorzenie postępowania w trybie projektowanego art. 59a k.k.*, „Państwo i Prawo” 2013, nr 4, s. 102–103.

³⁴ M. Królikowski, K. Szczucki, *op. cit.*, s. 241.

dokonuje własnego obrachunku szkód i krzywd. Jeżeli decyzja o wystąpieniu z wnioskiem nie jest dotknięta wadą oświadczenia woli (przymusem, błędem itd.), to brak podstaw do uznania, iż naprawienie przez sprawcę szkody czy zadośćuczynienie krzywdzie jedynie w części rekompensuje uszczerbek pokrzywdzonego. Wydaje się zasadne przyjęcie, iż każde wyrażenie woli przez pokrzywdzonego o umorzeniu postępowania w trybie art. 59a k.k. winno być traktowane jako potwierdzenie naprawienia szkody czy zadośćuczynienia krzywdzie w całości, bez względu na to, czy obiektywnie całość szkód została naprawiona. Organ postępowania nie został wyposażony w kompetencje do oceny, czy doszło do zaspokojenia całości roszczeń pokrzywdzonego, to wyłącznie stronie ustawodawca pozostawił taką możliwość. Organy procesowe muszą być jedynie poinformowane, że doszło do wypełnienia przez sprawcę wymogu naprawienia szkody czy zadośćuczynienia krzywdzie.

Odpowiadając na pytanie, czy jest możliwe umorzenie postępowania w przypadku, kiedy sprawca swoim działaniem jedynie naraził na naruszenie dobra prawnego pokrzywdzonego, przywołać należy pogląd Jezuska. Autor wskazuje, że sprawca, który nie spowodowałby swoim zachowaniem żadnej szkody/krzywdy, nie może być traktowany gorzej od sprawcy, który taki uszczerbek wyrządził. Przeciwny wynik wykładni byłby nieracjonalny i sprzeczny z poczuciem sprawiedliwości. Ponadto autor wskazuje, że sprawca może poczynić inne gesty wobec pokrzywdzonego, które skłonią go do wystąpienia z wnioskiem o umorzenie postępowania³⁵.

Podobnego zdania jest Pilch, która wskazuje, że nie jest wykluczone zastosowanie instytucji umorzenia kompensacyjnego także w sytuacji, gdy czyn sprawcy nie doprowadził do negatywnych następstw w postaci szkody lub krzywdy. Za przyjęciem takiego kierunku interpretacji przemawia, zdaniem autorki, konstytucyjna zasada proporcjonalności. Jeżeli bowiem instytucja ta może być zastosowana do tych sprawców, których czyny doprowadziły do następstw w postaci szkody lub krzywdy, a zatem zachowań, w przypadku których stopień społecznej szkodliwości jest większy niż w sytuacji, gdyby aktywność sprawcy zakończyła się już na etapie usiłowania, to osoba, która dopuściła się zachowania o mniejszym stopniu społecznej szkodliwości, nie może zostać wyłączona z zakresu zastosowania tej instytucji³⁶.

Poglądy powyższe należy uznać za trafne. Zauważyć należy, że sytuacja procesowa sprawcy, który jedynie zagroził naruszeniem dobra prawnego pokrzywdzonego, nie powinna być mniej korzystna od takiej, w której doszło do naruszenia. Jeżeli więc pokrzywdzony w sytuacji narażenia jego dobra na naruszenie zdecyduje się na wystąpienie z wnioskiem o umorzenie postępowania karnego, to nic nie stoi na przeszkodzie umorzeniu kompensacyjnemu. Wątpliwość rodzi się jedynie w zakresie braku przesłanki umorzenia w postaci naprawienia szkody (zadośćuczynienia krzywdzie), która obiektywnie może być

³⁵ A. Jezusek, *Tzw. umorzenie konsensualne...*, s. 111.

³⁶ A. Pilch, *Umorzenie kompensacyjne (art. 59a k.k.)*, [w:] *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015, s. 331–332.

trudno weryfikowalna. Dopuszczalne jest przyjęcie w takich przypadkach, że sprawca narażając dobra prawne pokrzywdzonego na naruszenie, *de facto* go pokrzywdził (choćby w sferze psychicznej), a zatem możliwe jest w tych okolicznościach zadośćuczynienie krzywdzie, subiektywnie przecież ocenianej przez pokrzywdzonego.

Jak trafnie podaje D. Bek, art. 59a k.k. nie nawiązuje bezpośrednio do środka kompensacyjnego orzeczanego na podstawie przepisów prawa cywilnego. Zdaniem autorki nic nie stoi na przeszkodzie, aby na gruncie art. 59a k.k. naprawienie szkód i krzywd rozumieć szerzej niż w prawie cywilnym, w nawiązaniu do znaczenia, jakie naprawieniu szkody przypisuje się w języku ogólnym³⁷.

Jedną z przesłanek pozytywnych umorzenia kompensacyjnego jest złożenie przez pokrzywdzonego stosownego wniosku. Przyjąć należy, iż wniosek może mieć dowolną formę – pisemną lub ustną do protokołu. Zasadą będzie wniosek pisemny.

Celowe jest wskazanie, na jakim etapie postępowania pokrzywdzony może skutecznie wystąpić z wnioskiem o umorzenie postępowania, tj. w fazie *in rem* czy też *in personam*.

Zdaniem Lacha zastosowanie art. 59a k.k. stanie się możliwe dopiero po takim wyjaśnieniu okoliczności sprawy, jakie pozwoli na stwierdzenie, iż doszło do realizacji znamion określonego występku. Wyklucza to zdaniem autora umorzenie postępowania na etapie wcześniejszym niż w fazie *in personam*, dopiero wówczas bowiem zebrany zostaje materiał dowodowy pozwalający na ustalenie realizacji przez sprawcę znamion określonego typu czynu zabronionego³⁸.

Podobnego zdania jest Pilch. Autorka wskazuje, że stwierdzenie wystąpienia okoliczności wskazanych w tym przepisie (art. 59a k.k.) jest możliwe tylko wtedy, gdy organ prowadzący postępowanie uzyska informacje w zakresie pozwalającym na weryfikację tych przesłanek. To natomiast wymaga przeprowadzenia postępowania co najmniej w zakresie pozwalającym na stwierdzenie, że zachowaniem swoim sprawca dopuścił się realizacji znamion określonego typu czynu zabronionego i nie zachodzą okoliczności wskazujące na to, że nie popełnia on przestępstwa bądź nie podlega karze. Powyższe zatem niejako wymusza dokonanie przez organ rozpoznający wniosek o umorzenie postępowania w trybie art. 59a k.k. takich ustaleń faktycznych w sprawie, jakie są wymagane dla postawienia danej osobie zarzutu popełnienia przestępstwa³⁹.

Także Jezusek jest zdania, że umorzenie postępowania nie może nastąpić wcześniej niż w fazie *in personam* postępowania przygotowawczego oraz że następuje w stosunku do konkretnego podejrzanego. Autor podaje, że warunkiem umorzenia postępowania jest ustalenie, iż określona osoba jest sprawcą występku. Stopień pewności organu procesowego powinien być znacznie wyż-

³⁷ D. Bek, *Artykuł 59a k.k. jako narzędzie kulturowego uwrażliwienia prawa karnego?*, [w:] *Przyszłość polskiego prawa karnego – alternatywne reakcje na przestępstwo*, red. S. Pikulski, W. Cieślak, M. Romańczuk-Grącka, Olsztyn 2015, s. 196–197.

³⁸ A. Lach, *op. cit.*, s. 143–144.

³⁹ A. Pilch, *Umorzenie kompensacyjne...*, s. 58; *eadem*, *Umorzenie kompensacyjne (art. 59a k.k.)...*, s. 324–325.

szy niż ten wymagany do postawienia danej osobie zarzutów⁴⁰. Poglądy powyższe podziela także Stefański⁴¹.

Odmiennego zdania jest Budyn-Kulik, która wskazuje, że w przepisie art. 59a k.k. ustawodawca określił jedynie górną granicę czasową złożenia wniosku, ale nie wskazał dolnej. Zdaniem autorki sprawca może skorzystać z instytucji umorzenia postępowania nawet przed przedstawieniem mu zarzutów⁴².

Dopuszczalna wydaje się interpretacja, iż sprawca może skorzystać z instytucji umorzenia postępowania nawet przed przedstawieniem mu zarzutów. Dla merytorycznej oceny wniosku z art. 59a k.k. prokurator powinien ustalić, czy występują przesłanki jego zastosowania, w szczególności czy istnieje sprawca konkretnego występku, zdolny do poniesienia odpowiedzialności karnej. W przypadku ustaleń pozytywnych w tym zakresie, które przecież mogą zostać poczynione w fazie postępowania *in rem*, wydaje się, że już na tym etapie możliwe będzie wystąpienie z wnioskiem o umorzenie postępowania karnego. W praktyce jednak ocena, czy doszło do popełnienia występku przez sprawcę, będzie poprzedzona czynnością przedstawienia mu zarzutów, choćby w celu weryfikacji zdolności do poniesienia przez niego odpowiedzialności karnej.

Powstaje kolejne pytanie – do jakiego momentu pokrzywdzony może wystąpić z wnioskiem o umorzenie postępowania? Odpowiedzi udziela Jezusek, wskazując, że złożenie wniosku jest możliwe tak długo, jak długo nie jest prawomocnie rozstrzygnięta kwestia odpowiedzialności karnej. Autor przyznaje, że taka wykładnia nie sprzyja szybkości postępowania, lecz jest to uboczna funkcja umorzenia konsensualnego w stosunku do przyznania priorytetu sprawiedliwości naprawczej w odniesieniu do niektórych występków, a potrzeba ukarania z tego względu może odpaść także na dalszych etapach postępowania. Co więcej, zdaniem autora – brak jakichkolwiek wskazówek, które pozwoliłyby określić termin złożenia przez pokrzywdzonego wniosku. Względy prakseologiczne przemawiają za ustanowieniem takiego terminu (np. do chwili zakończenia pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego na rozprawie głównej), wymaga to jednak, zdaniem Jezuska, zmiany ustawy⁴³.

Należy zgodzić się z powyższym poglądem. Wobec okoliczności, iż ustawodawca nie przewidział górnego terminu do złożenia wniosku przez pokrzywdzonego, uznać należy, iż będzie to możliwe do prawomocnego zakończenia postępowania. O ile bowiem pojednanie sprawcy z pokrzywdzonym oraz naprawienie szkody i zadośćuczynienie krzywdzie winny nastąpić przed rozpoczęciem przewodu sądowego w pierwszej instancji, to pokrzywdzony nie musi w tym terminie składać wniosku o umorzenie kompensacyjne. W praktyce jednak z samej istoty pojednania się stron popartej kompensacją szkody (zadośćuczynieniem krzywdzie) wynikała będzie powinność pokrzywdzonego, choćby ustalona w toku pojednania, do złożenia stosownego wniosku przed rozpoczę-

⁴⁰ A. Jezusek, *op. cit.*, s. 117–118.

⁴¹ R.A. Stefański, *op. cit.*, s. 439.

⁴² M. Budyn-Kulik, *op. cit.*, teza 14.

⁴³ A. Jezusek, *op. cit.*, s. 115.

ciem przewodu sądowego. Oczywiście pokrzywdzony nie jest zmuszony do wystąpienia z wnioskiem o umorzenie kompensacyjne, nawet w przypadku wypełnienia pozostałych przesłanek umorzenia przez sprawcę, który w takim przypadku może czuć się oszukany.

Pojawia się w tym miejscu pytanie, czy możliwe jest skuteczne prawnie cofnięcie wniosku przez pokrzywdzonego. Stanowisko w tym zakresie zajmuje Pilch. Autorka wskazuje, że wobec braku regulacji ograniczającej bądź wyłączonej możliwość cofnięcia wniosku przez pokrzywdzonego ustawodawca przesądził o pozostawieniu mu swobody w zakresie dysponowania wnioskiem aż do uprawomocnienia się postanowienia wydanego w przedmiocie tego wniosku. Jak wynika – zdaniem autorki – z regulacji procesowych, w przypadku gdy ustawodawca decyduje się na wyłączenie uprawnienia strony do cofnięcia wniosku, wyraźnie wskazuje to w przepisie. Taka sytuacja ma miejsce w szczególności odnośnie do wniosku o ściganie, kiedy to ustawodawca wyraźnie zaznaczył, że „wniosek może być cofnięty w postępowaniu przygotowawczym za zgodą prokuratora, a w postępowaniu sądowym za zgodą sądu – do rozpoczęcia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej”⁴⁴.

Wydaje się, że wykładnia powyższa nie jest trafna. Argumentacja, iż w przypadku gdy ustawodawca decyduje się na wyłączenie uprawnienia strony do cofnięcia wniosku, wyraźnie wskazuje to w przepisie, nie przekonuje, bowiem brak takiej regulacji art. 59a k.k. także zdaje się wyłączać możliwość skutecznego cofnięcia wniosku. Innymi słowy, jeżeli ustawodawca przewidziałby dla pokrzywdzonego możliwość wycofania wniosku, to wyartykułowałby to w treści przepisu. Dopuszczalne jest przyjęcie, że z chwilą złożenia przez pokrzywdzonego wniosku o umorzenie kompensacyjne traci on możliwość jego skutecznego cofnięcia, o ile nie wykaże, iż jego oświadczenie woli było dotknięte wadą oświadczenia woli.

Ustawodawca wprowadzając do kodeksu karnego nowy instrument, jakim jest umorzenie kompensacyjne, zakreślił możliwość jego stosowania do wybranych, najczęściej popełnianych przez sprawców występków, tj.:

- występków zagrożonych karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 3 lat;
- występków przeciwko mieniu zagrożonych karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 5 lat oraz
- występków z art. 157 § 1 k.k. (średnie uszkodzenie ciała).

Jak słusznie zauważa Pilch, dla zastosowania instytucji umorzenia kompensacyjnego znaczenie ma wysokość kary (3 lub 5 lat pozbawienia wolności), jaka jest przewidziana w przepisie części szczególnej, bez uwzględnienia okoliczności prowadzących do jej nadzwyczajnego obostrzenia lub złagodzenia⁴⁵.

Kwestią sporną wśród przedstawicieli doktryny jest interpretacja pojęcia „występki przeciwko mieniu”, co do których możliwe jest stosowanie umorzenia kompensacyjnego. Budyn-Kulik podaje pod rozwagę, czy będą to tylko wy-

⁴⁴ A. Pilch, *Umorzenie kompensacyjne...*, s. 63.

⁴⁵ A. Pilch, *Umorzenie kompensacyjne (art. 59a k.k.)...*, s. 325.

stępki z rozdziału XXXV k.k., czy też także czyny spoza tego rozdziału, w których ubocznym przedmiotem ochrony jest mienie lub w których przedmiotem czynności wykonawczej jest rzecz lub inny obiekt będący nośnikiem praw majątkowych⁴⁶.

Zdaniem Stefańskiego wskazanie przedmiotu ochrony, a nie odesłanie do przestępstw określonych w rozdziale XXXV k.k., oznacza, że zakresem art. 59a k.k. objęte są nie tylko przestępstwa godzące w to dobro, stypizowane w kodeksie karnym, ale także w innych ustawach. Autor wskazuje, iż brak racji przemawiających za pominięciem w art. 59a k.k. przestępstw gospodarczych⁴⁷. Podobnego zdania jest Majewski⁴⁸.

Pilch⁴⁹ oraz Jezusek⁵⁰ są zdania, iż pod pojęciem występków przeciwko mieniu należy rozumieć tylko występki opisane przez ustawodawcę w rozdziale XXXV k.k. Przemawia za tym, zdaniem autorów, tradycja interpretacji zwrotów nawiązujących do tytułów poszczególnych rozdziałów Kodeksu karnego, względ na przejrzystość regulacji oraz uwzględnienie intencji ustawodawcy.

Słuszna wydaje się jednak koncepcja, na podstawie której możliwe jest stosowanie umorzenia kompensacyjnego do występków skierowanych przeciwko mieniu, w których ubocznym przedmiotem ochrony jest mienie. Interpretacja rozszerzająca zwrotu „występki przeciwko mieniu”, przykładowo obejmująca czyny z art. 297 k.k., art. 298 k.k., wydaje się dopuszczalna jako interpretacja na korzyść. Ponadto w przypadku występków tzw. oszustwa kredytowego i ubezpieczeniowego, pomimo że usytuowane są w rozdziale XXXVI k.k., sposób działania sprawcy co do zasady nie odbiega od opisanego w art. 286 k.k.

Wydaje się, że wybór dokonany przez ustawodawcę w zakresie katalogu przestępstw, wobec sprawców których możliwe jest kompensacyjne umorzenie postępowania, wydaje się zbyt kazuistyczny i nieco przypadkowy. O ile idea wprowadzenia do Kodeksu karnego art. 59a były cele przywołane na wstępie niniejszego artykułu, tj. prymat funkcji naprawczej, woli pokrzywdzonego, usprawienie i skrócenie postępowania karnego oraz organicznie ogólnej liczby spraw kierowanych do sądów, to powyższy katalog występków wydaje się zbyt wąski. Słusznie podaje się w literaturze, iż niesprawiedliwe jest, by pokrzywdzony kradzieżą zwykłą mógł wymóc na sprawcy bezzwłoczne naprawienie szkody, a pokrzywdzony kradzieżą z włamaniem, gdzie na ogół szkoda jest większa, musiał czekać na długotrwałe zakończenie procesu po uprawomocnieniu się wyroku⁵¹.

Celowy wydaje się postulat objęcia regulacją umorzenia kompensacyjnego szerszej kategorii występków, np. poprzez określenie górnej granicy zagrożenia karą pozbawienia wolności do lat 5, jak to zaproponowano w toku prac legisla-

⁴⁶ M. Budyn-Kulik, *op. cit.*, teza 14.

⁴⁷ R.A. Stefański, *op. cit.*, s. 432.

⁴⁸ J. Majewski, *op. cit.*, s. 177.

⁴⁹ A. Pilch, *Umorzenie kompensacyjne (art. 59a k.k.)...*, s. 326.

⁵⁰ A. Jezusek, *op. cit.*, s. 106.

⁵¹ J. Duś, *Wprowadzenie sprawiedliwości naprawczej do prawa polskiego*, „Prawo Europejskie w Praktyce” 2013, <http://pewp.pl/> (24.10.2015).

cyjnych w rządowym projekcie regulacji art. 59a k.k.⁵² Należy mieć na uwadze, że wprowadzona w art. 59a k.k. instytucja pozwala na umorzenie postępowania karnego w przypadku gdy sprawca nie tylko pojedna się z pokrzywdzonym, ale również naprawi szkodę wyrządzoną przestępstwem lub zadośćuczyni wyrządzonej krzywdzie. Decydującą rolę odgrywa wola samego pokrzywdzonego co do losów postępowania. Od jego zgody zależy, czy prokurator lub sąd wyda decyzję umarzającą postępowanie. Nie bez znaczenia także pozostaje fakt, że z procesu karnego w szybszy sposób byliby eliminowane sprawy, których prowadzeniem sam pokrzywdzony nie jest już zainteresowany z uwagi na zakończenie sporu, a do uczestniczenia w których byłby jednak zobowiązany, bez postulowanego rozszerzenia granic stosowania przepisu art. 59a k.k.

Ostatnią z przesłanek wykluczających stosowanie instytucji umorzenia kompensacyjnego jest ocena dokonywana przez organy procesowe w zakresie istnienia „szczególnych okoliczności” uzasadniających, że umorzenie postępowania byłoby sprzeczne z potrzebą realizacji celów kary. Pojawia się pytanie, jakie okoliczności mogą zostać zakwalifikowane jako „szczególne”, które uzasadnić mogą odmowę stosowania art. 59a k.k.

Zdaniem Hofmańskiego w przypadku uznania przez organ prowadzący postępowanie karne, że cele kary określone w Kodeksie karnym oraz względy obliczone na zrealizowanie prewencji generalnej sprzeciwiają się umorzeniu postępowania, nie jest możliwe stosowanie tej instytucji. Autor zaznaczył jednocześnie, że odstępienie od zastosowania umorzenia kompensacyjnego winno następować jedynie wyjątkowo, skoro przepis § 3 wymaga ustalenia „szczególnej okoliczności”⁵³.

R. Hałas wskazuje, że podstawą do odmowy uwzględnienia wniosku z art. 59a k.k. mogą być wynikające z art. 53 § 1 k.k. wskazania dyrektywy sprawiedliwościowej, jak również względy prewencyjne⁵⁴.

Lach podaje, że ze względu na ogólne sformułowanie użyte w § 3 wypada przyjąć, że może to być szeroki krąg okoliczności o charakterze podmiotowo-przedmiotowym. Należy się w tym zakresie, zdaniem autora, odwołać do celów kary: prewencji ogólnej (generalnej), prewencji szczególnej (indywidualnej) oraz celu kompensacyjnego. Lach wskazuje, że użycie zwrotu „szczególna okoliczność” wskazuje, że intencją ustawodawcy było zawężenie możliwości nieskorzystania przez organ procesowy z umorzenia oportunistycznego do sytuacji wyjątkowych. Jak zresztą wskazano w uzasadnieniu projektu: „Nieuwzględnienie wniosku o umorzenie postępowania możliwe będzie jedynie w wyjątkowych, szczególnie uzasadnionych wypadkach”⁵⁵.

Budyn-Kulik jest zdania, że nie wiadomo, jaka szczególna okoliczność miałaby uzasadniać, że umorzenie byłoby sprzeczne z realizacją celów kary. Au-

⁵² Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw z dnia 8 listopada 2012, druk sejmowy 870, Sejm VII kadencji.

⁵³ P. Hofmański, L.K. Paprzycki, Komentarz do art. 59(a)…, teza 7.

⁵⁴ R. Hałas, *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, Warszawa 2015, s. 460.

⁵⁵ A. Lach, *op. cit.*, s. 142; zob. też R.A. Stefański, *op. cit.*, s. 435–436.

torce wydaje się, że należy ją rozumieć szeroko. Może dotyczyć zarówno osoby sprawcy (wysoki poziom demoralizacji), jak i czynu. Zastosowanie tej instytucji niejako z definicji jest sprzeczne z budowaniem świadomości prawnej społeczeństwa. Prawdopodobnie ma ona, zdaniem Budyn-Kulik, stanowić remedium na przeciążenie wymiaru sprawiedliwości i przepelnienie zakładów karnych⁵⁶.

Zdaniem Królikowskiego i Szczuckiego wyjątek przewidziany w art. 59a § 3 k.k. obejmuje sytuacje skrajne, tj. zachodzi wówczas, gdy okoliczności i warunki pojednania stoją w jaskrawej sprzeczności z minimalnymi oczekiwaniami wynikającymi z zasad prewencji generalnej pozytywnej co do ciężaru konsekwencji związanych z faktem popełnienia czynu zabronionego lub napotykają pozorowaną ze strony sprawcy postawę pojednania⁵⁷.

Jezusek przedstawia stanowisko, iż negatywną kryminalnopolityczną przesłanką umorzenia konsensualnego jest szczególna okoliczność uzasadniająca, że byłoby ono sprzeczne z potrzebą realizacji celów kary w sytuacji, kiedy umorzenie postępowania samo w sobie nigdy nie realizuje celów kary. Zdaniem autora ustawodawca przyjął generalne domniemanie, iż ziszczenie się przesłanek umorzenia konsensualnego oznacza brak potrzeby realizacji celów kary. Za powyższym wnioskiem przemawia z jednej strony co do zasady obligatoryjny charakter umorzenia postępowania, z drugiej – możliwość stwierdzenia przez organ procesowy w konkretnej sprawie, że zachodzi wyjątek od powyższej zasady. Przeszkodą do umorzenia może być, zdaniem Jezuska, konieczność realizacji celów kary z zakresu prewencji indywidualnej – dokonanie kompensacji nie zawsze bowiem jest równoznaczne z realizacją celu wychowawczego, zwłaszcza jeżeli nie wiąże się ona z wysiłkiem ze strony sprawcy, a ponadto może istnieć duże prawdopodobieństwo powrotu sprawcy do przestępstwa, co wymagałoby zastosowania reakcji prawnokarnej o charakterze zapobiegawczym (zastosowania niektórych środków karnych pełniących funkcję prewencyjną, a nawet izolacji więziennej). Przeszkodę do umorzenia może także stanowić konieczność realizacji celów kary z zakresu kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa, co może mieć miejsce w przypadku, gdy występek popełniony przez sprawcę będzie się charakteryzował ponadtypową szkodliwością społeczną⁵⁸.

Podsumowując tę część rozważań, wskazać należy, iż kwestia realizacji celów kary związana jest z art. 53 k.k., który odpowiednio w § 1 reguluje tzw. ogólne cele kary, zaś w § 2 i § 3 – szczególne dyrektywy wymiaru kary. Z punktu widzenia przesłanki szczególnych okoliczności uzasadniających, że umorzenie postępowania byłoby sprzeczne z potrzebą realizacji celów kary, niewątpliwie na czoło wysuwają się cele ogólne kary. W ich ramach wyróżnić należy tzw. prewencję ogólną i szczególną. Pierwsza związana jest z potrzebą kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa, druga z celami zapobiegawczymi i wychowawczymi, które ma ona osiągnąć względem sprawcy. To właśnie te dwa konkretne elementy muszą zostać zbadane przez organy procesowe w kontekście

⁵⁶ M. Budyn-Kulik, *op. cit.*, teza 15.

⁵⁷ M. Królikowski, K. Szczucki, *op. cit.*, s. 241–244.

⁵⁸ A. Jezusek, *op. cit.*, s. 116–117; zob. też J. Majewski, *op. cit.*, s. 176.

oceny, czy nie zachodzi wskazana „szczególna okoliczność”. Podnieść należy, że szczególne znaczenie musi mieć ujęcie przesłanki w zakresie prewencji indywidualnej. Chodzi tu głównie o rozważenie, czy w konkretnej sprawie nie zachodzi konieczność orzeczenia środków karnych, które mogą mieć wpływ na kształtowanie pozytywnej postawy oskarżonego w przyszłości, lub też że orzeczenie kary będzie jedynym możliwym sposobem wymuszenia na nim poszanowania praworządności. Należy także pamiętać, iż w tym ujęciu niecelowe będzie takie ukaranie, które nie odniesie pozytywnego skutku w stosunku do sprawcy czynu, ponieważ nie będzie spełniało funkcji prewencji ogólnej.

W ramach podsumowania z natury rzeczy skrótowego omówienia przesłanek stosowania art. 59a k.k. wskazać należy, że umorzenie kompensacyjne przyczyni się do zwiększenia efektywności postępowania, nie spowoduje przy tym w żaden sposób uszczuplenia gwarancji procesowych pokrzywdzonego i oskarżonego. Konstrukcja normatywna umorzenia kompensacyjnego nie jest jednak idealna. W celu zapewnienia pełnej realizacji funkcji kompensacyjnej postępowania karnego, usprawnienia i skrócenia postępowania oraz ograniczenia ogólnej liczby spraw kierowanych do sądów zasadne jest rozważenie dalszych prac nad ostatecznym kształtem treści art. 59a k.k. Pomimo prezentowanych w pracy wątpliwości interpretacyjnych dotyczących nowej regulacji trudno wyobrazić sobie przyszłość polskiego prawa karnego bez tej instytucji.

Na podstawie art. 7 pkt 5 Ustawy z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw z dniem 15 kwietnia 2016 r. uchylony zostanie przepis art. 59a k.k.⁵⁹ Z tego powodu analizowana instytucja będzie posiadała znaczenie historyczne.

Nowelizację powyższą ocenić należy zdecydowanie negatywnie. W uzasadnieniu zmiany wskazano, iż stanowi ona nadmierny wyraz udziału środków kompensacyjnych w sferze prawa karnego materialnego i procesowego. Jakkolwiek elementy restytucyjne powinny stanowić bardzo ważny element prawno-karny w perspektywie udziału pokrzywdzonego w procesie karnym, to rozwiązania takie nie powinny zdaniem ustawodawcy odrywać formy konkluzji procesowej od czynu popełnionego przez sprawcę. Omawiana instytucja nie spełnia celów postępowania karnego w postaci odpłaty za popełnienie czynu zabronionego. Umorzenie kompensacyjne umożliwia zdaniem ustawodawcy – poprzez względną obligatoryjność jego zastosowania – uniknięcie odpowiedzialności karnej przez sprawców nawet poważnych przestępstw (w potocznym rozumieniu „wykupienie się” od odpowiedzialności), ponadto wymóg złożenia przez pokrzywdzonego odpowiedniego wniosku powoduje, że instytucja ta może służyć do wywierania niedozwolonej presji przez oskarżonych, ukierunkowanej na skłonienie pokrzywdzonego do jego złożenia⁶⁰.

Argumenty powołane w uzasadnieniu uchylecia instytucji umorzenia kompensacyjnego nie są nowe, a powoływane były już na etapie tworzenia

⁵⁹ Dz.U. z 2016 r., poz. 437.

⁶⁰ Zob. uzasadnienie do Rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 207, <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=207> (24.10.2015).

art. 59a k.k.⁶¹ Negatywna ocena nowej instytucji o charakterze kompensacyjnym, obowiązującej zaledwie niespełna dziewięć miesięcy, jest zdecydowanie przedwczesna. Zastrzeżenia co do ewentualnego niespełnienia celów postępowania w zakresie odpłaty za popełnienie czynu zabronionego były już podnoszone w czasie prac nad uchwaleniem art. 59a k.k. i zostały ocenione odmiennie. Ustawodawca, uwzględniając funkcję represyjną i powinność odpłaty za wyrządzone przestępstwo, zdecydował się na wprowadzenie umorzenia kompensacyjnego do sytemu prawa, uznając, iż względy kompensacyjne dostatecznie realizują cele postępowania karnego w zakresie drobnych występów.

Uchylenie art. 59a k.k. niewątpliwie będzie skutkowało wydłużeniem postępowań, negatywnie wpłynie na sprawność wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Nie należy bowiem zapominać, iż nadal aktualny pozostaje postulat ustawodawcy, aby jak największą liczbę spraw spornych rozstrzygać w trybie mediacyjnym, uwzględniającym wolę pokrzywdzonego.

Bibliografia

Akty prawne

Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2013 r., poz. 1247.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.

Orzecznictwo

Uchwała SN 2003 r., sygn. I KZP 19/03, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Karna i Wojskowa” 2003, nr 9–10, poz. 78.

Wyrok SN z dnia 1 października 2010 r., sygn. II KK 141/10, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Karna i Wojskowa” 2010, nr 11, poz. 102.

Wyrok SN z dnia 30 lipca 2007 r., sygn. II KK 168/07, Legalis nr 95417.

Opracowania

Bek D., *Artykuł 59a k.k. jako narzędzie kulturowego uwrażliwienia prawa karnego?*, [w:] *Przyszłość polskiego prawa karnego – alternatywne reakcje na przestępstwo*, red. S. Pikulski, W. Cieślak, M. Romańczuk-Gracza, Olsztyn 2015.

Bondarczuk I., *Wpływ koncepcji sprawiedliwości naprawczej na realizację zasady rzetelnego procesu w polskim ustawodawstwie karnym*, [w:] *Z problematyki funkcji procesu karnego*, red. T. Grzegorzczak, J. Izydorczyk, R. Olszewski, Warszawa 2013.

Budyn-Kulik M., Komentarz do art. 59(a) Kodeksu karnego, LEX 2015, teza 10.

Chojniak Ł., *Umorzenie restytucyjne – odpowiedź na zjawisko nadmiernej kryminalizacji i penalizacji?*, [w:] *Granice kryminalizacji i penalizacji*, red. S. Pikulski, M. Romańczuk-Gracza, Olsztyn 2013.

Duś J., *Wprowadzenie sprawiedliwości naprawczej do prawa polskiego*, „Prawo Europejskie w Praktyce” 2013, <http://pewp.pl/> (24.10.2015).

---

⁶¹ M. Królikowski, *Wokół problematyki tzw. umorzenia restytucyjnego*, [w:] *Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga jubileuszowa Profesora Jana Skupińskiego*, red. A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, Warszawa 2014, s. 70–73; I. Sepiolo, *op. cit.*, s. 116–118; J. Kasiński, *Konsensualne formy zakończenia postępowania w świetle zmian procedury karnej projektowanych przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego*, [w:] *Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Jana Tylmana*, red. T. Grzegorzczak, Warszawa 2011, s. 692–696.

- Hałas R., *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, Warszawa 2015.
- Hofmański P., Paprzycki L.K., *Kodeks karny Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2014.
- Hofmański P., Paprzycki L.K., *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, LEX 2015.
- Hofmański P., Paprzycki L.K., *Komentarz do art. 59(a) Kodeksu karnego*, LEX 2015, teza 4.
- Jezusek A., *Tzw. umorzenie konsensualne – węzłowe problemy wiążące się z wykładnią art. 59a k.k.*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2014, z. 4.
- Kasiński J., *Konsensualne formy zakończenia postępowania w świetle zmian procedury karnej projektowanych przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego*, [w:] *Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Jana Tylmana*, red. T. Grzegorzczak, Warszawa 2011.
- Koper R., *Istota i charakter prawny regulacji określonej w art. 59a k.k.*, „Przebieg Sądowy” 2015, nr 1.
- Koper R., *Warunki umorzenia postępowania w trybie art. 59a k.k.*, „Ius Novum” 2014, nr 3.
- Kozioł T., *Glosa do uchwały SN z dnia 30 września 2003 r., I KZP 19/2003*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 7.
- Królikowski M., *Wokół problematyki tzw. umorzenia restytucyjnego*, [w:] *Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga jubileuszowa Profesora Jana Skupińskiego*, red. A. Błachnio-Parczyk, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, Warszawa 2014.
- Królikowski M., Szczucki K., *Kodeks karny Część ogólna, t. 2: Komentarz*, Warszawa 2015.
- Lach A., *Umorzenie postępowania karnego na podstawie art. 59a k.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 1–2.
- Majewski J., *Umorzenie postępowania karnego w trybie art. 59a k.k. a działania obrońcy*, [w:] *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym po 1 lipca 2015 r. Przewodnik po zmianach*, red. P. Wiliński, Warszawa 2015.
- Pilch A., *Umorzenie kompensacyjne (art. 59a k.k.)*, [w:] *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015.
- Pilch A., *Umorzenie kompensacyjne w trybie art. 59a k.k. – wybrane zagadnienia*, „Palestra” 2015, nr 7–8.
- Pilch A., *Umorzenie postępowania w trybie projektowanego art. 59a k.k.*, „Państwo i Prawo” 2013, nr 4.
- Sakowicz A., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2015, Legalis.
- Sepiolo I., *Pojednanie pokrzywdzonego ze sprawcą jako podstawa do umorzenia postępowania w świetle projektu Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2013, z. 2.
- Stefański R.A., *Umorzenie restytucyjne – odstępstwa od zasady legalizmu*, [w:] *Zasada legalizmu w procesie karnym*, red. B. Dudzik, J. Kosowski, I. Nowikowski, t. 1, Lublin 2015.
- Wójcicka B., *W kwestii orzekania obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę na podstawie art. 46 k.k.*, [w:] *Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa profesora Janusza Tylmana*, red. T. Grzegorzczak, Warszawa 2011.

DISCONTINUATION OF PROCEEDINGS UNDER ARTICLE 59A OF THE CRIMINAL CODE – SELECTED ISSUES

Abstract: Discontinuation of proceedings under Article 59a of the Criminal Code is a new institution in Polish criminal law. This article discusses selected issues relating to the premises for the application of Article 59a of the Criminal Code in practice. In view of the use by the legislator in Article 59a of the Criminal Code of concepts with vague meanings, their possible interpretations were proposed. It has been suggested that a rephrasing of the provision in question should be considered, in order to ensure the possibility of applying the said institution to a wider range of misdemeanours, as compensatory discontinuation is intended by the legislator to fulfil the redress function of proceedings and ensure the effectiveness and speed of criminal proceedings.

Keywords: DISCONTINUATION OF CRIMINAL PROCEEDINGS, COMPENSATION, DAMAGE, NON-PECUNIARY DAMAGES.